

Бранко Горгиев
Филозофски факултет
Универзитет во Ниш

АГЛУТИНАТИВНОТО СВОЈСТВО НА ΤΟ ΚΑΛΛΟΣ – УБАВИНАТА

Убавината, или убавото, естетското воопшто отсекогаш биле предмет на фасцинација, а оттаму и отворен предизвик за интелектуалното љубопитство на човекот. Од промислувањата на Сократ и Платон, каде убавината и доброто ќе бидат изедначени и доведени во најтесна врска со љубовта, па сè до Ф. М. Достоевски кој ќе изјави дека „само убавината ќе го спаси светот“ (Ф. Достоевски, *Идиот*). Овде не е важно дали Достоевски под убавината го подразбирал Христос, туку констатацијата, свеста за тоа дека светот е во константен распад и дека ниту богатството, ниту знаењето, ниту науката, туку убавината е таа која ќе го спаси светот.

Што се однесува до разгатувањето на феноменот на убавото низ обраќање кон неговите етимолошки корени, такви обиди имало уште во антиката. Така Платон ќе го доведе поимот убаво, или зборот *to kállos*¹ во врска со глаголот *kaléo*,² inf. *kalein*: *повикувам, нарекувам, опоменувам, довикувам, посакувам, повикувам на некаква должност или служба*. Може да се каже дека семантиката на овој збор оди во распон од *именувам* некого или нешто, *нарекувам*, потоа *посакувам*, па се до *повикувам, призивам*.³ Иако етимолошките врски коишто ги воспоставува Платон меѓу именката *to kállos*, *убавината*, придавката *kalós*, *убав*, и глаголот *kaléo*, *повикувам, призивам*, не можат да го издржат тестот на научните критериуми воспоставени во современата наука за потеклото на зборовите, т. е. етимологијата, сепак не треба ниту пребрзо, ниту апсолутно да се отфрлат во целост.

¹ Платон го употребува обликот τὸ καλὸν – *to kalon!* Kratylus, *Platonis Opera*, Tomus 1, tetralogus 1-2 continens, Oxonii, 1977 (I. Barnet); 416 b.

² Поточно партиципските облици *καλέσαν* (*kalesan*, „она што именува“) и *καλοῦν* (*kaloun*, она што ги именува), од глаголот *καλέω* (*kaleo*); *Ibid.*, 416 c.

³ Senc, S., *Grčko-hrvatski rječnik* (според: *Benselers Griechisch-Deutsches Woerterbuch*: A. Kaegi, A. Clausing), Zagreb, 1910 (reprint 1988).

Имено во самиот феномен на убавината, не само во онаа потесно семантичка и лингвистичка смисла, туку и во една поширока, психолошка смисла, има нешто што навистина *повикува*, што *призива* на некаков неодложен чин, што гони на извесно дејствување, што тера на некакво *поврзување* и *сплотување*. Има таа некаква атрактивна, некаква невообичаена кохезиона моќ. Платон го почувствувал тоа, затоа и ги поврзал *kaléi* и *kalós*,⁴ сметајќи ја убавината, *to kallos*, како своевиден повик (*κλήσις* во н. грч.) кон раѓање во убавината.⁵ На друг начин кажано, ја видел убавината како своевиден повик од самата бесмртност.⁶ Иако конкретните етимолошки врски меѓу глаголот *kaléo* и придавката *kalós*, освен на ниво на проста хомонимија, не можат да бидат докажани, се чини дека не можат да бидат ни апсолутно отфрлени. Особено во светло на фактот што за зборот *kalós* немаме ни навестување на некакво најскромно патче од каде би можеле да појдеме во нашата потрага, а камоли поопстојно етимолошко објаснување.

Обраќањето до П. Шантрен во тој поглед е речиси индикативен. Освен веќе познатите констатации дека зборот *καλός* настанал врз основа на постариот беотски облик *καλρός*, се стекнува впечаток дека Шантрен е повеќе загрижен да го објасни присуството на геминатите во обликот *κάλλος* и во неговите степени, т. е. во компаративот *καλλίων* и во суперлативот *κάλλιστος*, отколку да го објасни потеклото на самиот збор.

Така тој вели: ... *геминатите во κάλλος, καλλίων, κάλλιστος како и во првиот термин во сложенката καλλι- се необјасниви. Хипотезата за едно експресивно удвојување не може да биде ниту побиена ниту докажана. Ако се прифати, она што е веројатно, дека κάλλος е една грчка творба од καλλίων, итн. ... тогаш мора да биде објаснето καλλίων, κάλλιστος, καλλι-, а потоа да се очекува καλι-, итн. (не се осмелуваме да ја нагласиме онаа партија на κάλιον припишана на Алкеј, cf. supra, која останува сомнителна).*⁷

⁴Иако Платон во *Кратил* ќе ги доведе и *kalós* и *kaléo* во директна врска со мислата (*dianoia*), затоа што таа е одговорна за именувањето (*kalein*), а не со убавината. Како вели: „τῆς διανοίας τις εἰκεν ἐπωνυμία εἶναι τοῦτο ὄνομα“ (= се чини дека тоа име е ознака за мислата на разумот) 416 b. Врските со убавото се значи посредни: „οὐκοῦν καὶ ὅσα μὲν ἄν νοῦς τε καὶ διάνοια ἐργάσῃται, ταῦτά ἐστι τὰ ἐπαινετὰ, ἃ δὲ μὴ, ψεκτά“ (= значи, сè што ум и мисла дава треба да се фали, а да се куди тоа што не дава); 416 c.

⁵ Plat. *Ibid.*, *Symp.* 206 b

⁶ Plat. *Ibid.*, *Symp.* 207 a

⁷ „...la gémignée de κάλλος, καλλίων, κάλλιστος et du premier terms de composés καλλι- est inexplicable. L' hypothèse d'une gémmination expressive ne peut-etre

Ни Швицер не оди подалеку на тој план туку објаснува дека „καλλ- ќе дојде од καλλυ- пред вокал, од каде καλλι-, а потоа κάλλος“.⁸ За на крај Шантрен да објасни дека „другата хипотеза може да биде далеку поверојатна: компаративот од среден род κάλλον од *καλυον да се почувствува како позитив кој ги донесува облиците, κάλλιον, καλλιῶν, κάλλιστος, κάλλος“, притоа повикувајќи се на Заилер⁹ и истакнувајќи дека „оваа иста идеја веќе била сугерирана од Риш.“¹⁰

На ова место можеме само да констатираме дека освен сугестијата на Вакернагел дека kalós „го призива skr. kaly-ana „со убави раце {?}“,¹¹ како и онаа на Маерхофер,¹² која во санскритското kalya-, „спремен, подготвен, расположен“ го логичира и грчкото kalós, немаме ниту други идеи, ниту други предложени претпоставки.

Иако Шантрен на сугестијата на Вакернагел за санскритското kaly-ana „со убави раце“ ќе стави еден симптоматичен прашалник во заграда {?}, а за онаа на Маерхофер, која го назначува она санскр. kalya-, само ќе додаде дека е далеку посмислена од претходната,¹³ останува фактот дека немаме други образложувања. Всушност за онаа прва сугестија на Вакернагел, за kaly-ana, можеби и не треба никакво образложување, зошто, навистина, откаде би дошло она „со убави раце {?}“. Од друга страна и сугестијата на Маерхофер, која беше означена како далеку посмислена, останува понатаму да лебди во воздух. Имено, не е јасно во однос на што би била таа посмислена, во однос на онаа предложена од Вакернагел, која веќе поседуваше прашалник, или во однос на етимологијата на самиот збор kalós, кога и самиот Шантрен сосема недвосмислено ќе каже дека етимологијата на зборот kalós е непозната.¹⁴

ni réfutée ni démontrée. Si l'on admet, ce qui est plausible, que κάλλος est une création du grec sur καλλιῶν, etc. ... il faut expliquer κάλλιῶν, κάλλιστος, καλλι-, alors qu'on attend καλλι-, etc. (on n'ose tirer parti du κάλλιον attribué à Alcée, cf. Supra, qui reste douteux) ; Chantraine, P., *Dictionnaire étymologique de la langue Grecque*, Tome II, Editions Klincksieck, Paris, 1970., стр. 486–7.

⁸ Schwyzler, E., *Griechische Grammatik*, I-II, Munich, 1939. 1950 (1, 447, n. 6).

⁹ Seiler, H., *Die primären griechischen Steigerungsformen*, Zurich 1950; (68 sqq.)

¹⁰ Risch, E., *Wortbildung der homerischen Sprache*, Berlin (1937)-New York (1974) (62 a).

¹¹ Wackernagel, J., *KZ* 61, 1933; (191 sqq. = Kl. Schr. 1, 352 sqq.).

¹² Mayrhofer, M., *Etymologisches Wörterbuch des Altindiarischen* (EWAia), Heidelberg (1986–2001) (1,1185).

¹³ Chantraine, P., *DELG*, (стр. 486–7).

¹⁴ Chantraine, P., *DELG*; (стр. 486–7).

Што се однесува пак до конкретната санскритска форма *kaly-ana*, предложена од Вакернагел, таа ги дава следните, би рекле, далеку побројни значења од онаа што тој ја назначува: [PSK.snskr.1a].¹⁵ „*kalyANA*: adj. benevolent, *благонаклон*; n. welfare, well-being, *благосостојба*, adj. agreeable, *пријатен, согласен, адекватен*; adj. salutary, *здрав, лековит*; *kalyANA*: adj. virtuos, *доблесен, морален, полн со доблести, чеден*; adj. lucky, *среќен*; adj. lovely, *убав, прекрасен*; adj. illustrious, *славен*; adj. auspicious, *поволен*; adj. right, *правилен, прав, правичен*; adj. generous, *великодушен*; adj. prosperous, *напреден*; adj. good, *добар*; *kalyANA* adj. beautiful, *убав*; adj. beneficial, *корисен, благотворен, делотворен*; adj. excellent, *одличен*; adj. fortunate, *среќен, поволен*; adj. fair, *фер, правичен, поштен, добар, убав*; n. happiness, *среќа*; n. form of salutation, *облик на поздрав*; n. prosperity, *напредок*; n. festival, *празник*; n. good conduct, *со добро однесување, примерен*; well, *добар, здрав*; *kalyANA*: adj. noble, *благороден*.¹⁶

Ако на ова додадеме и еден хидроним, *kalyANA*: m. *река на Цејлон*; еден фитоним, *Glycine Debilis*; и едно име на минерал, металоид, *црвен арсен*, се чини предолг би бил списокот на сите можни значења на *kalyANA*.

Од друга страна ни предлогот на Маерхофер, за санскр. *kalyá*, како најблиско до ст.грч. *kalós*, не заостанува премногу во семантичкото богатство на онаа иста, веќе зададена тема. Да наведеме само неколку: [PSK.snskr.1 b]: „*kalyA*: bless, *благослов*; *kAlYA*: adj. timely, *навремен, подесен*; adj. pleasant, *пријатен*; adj. seasonable, *благовремен*; adj. agreeable, *пријатен, согласен, кој одговара*; adj. auspicious, *поволен*; adj. being in a particular period: *да се биде во одреден период*; n. day-break, *ден на пауза*; f. praise, *пофалба*; f. eulogy, *пофално слово*; adj. sound, *звучен*; *kalya* adj. clever, *паметен, вешт*; adj. ready for, *подготвен за*; adj. strong, *јак, силен, стамен*; adj. well, *добар, здрав*; healthy, *здрав*; па се до... *kAlYA*: f. cow fit for the bull: *крава која е расположена за бикот*...¹⁷

Веќе врз основа и на овие факти можеме прелиминарно да констатираме неколку важни согледувања:

а) Сугестите на Вакернагел и Маерхофер за семантичката и етимолошка близина на грчкото *kalós* и санскритското *kalyána*, односно *kalyá*, не само што се основани, туку и речиси неспорни. Грчкото *kalós* во основа ги содржи истите значења

¹⁵ Понатаму ознака за Позитивни Семантички Конотации во Санскрит.

¹⁶ <http://spokensanskrit.de/>

¹⁷ Ibid.

на *kalyá* и *kaly-ána*: убав, добар, благороден, правичен, здрав и сл.

б) Мешањето и преклопувањето на значењата убав и истовремено добар, се покажуваат извесно присутни, како во санскритските облици *kalyá* и *kalyána*, така и во грчкото *kalós*, кое подоцна (во класичниот период) ќе ја изнедри и онаа позната сложеница *kalokagathia*, преведена како благородност, благородие, витештво.

Сепак, на ова место се наметнуваат и неколку не помалку важни прашања:

1) Зошто се мешаат значењата на убав и добар, како во грчкото *kalós*, така и во санскр. *kalyá* и *kaly-ána*?

2) Откаде потекнува оваа неиздиференцираност на естетските и етичките назнаки и контексти на едниот и другиот збор?

3) Ако постојат неспорни врски меѓу грчкото *kalós* и санскр. *kalyá* и *kaly-ána*, зошто истите не се појавуваат и во другите индоевропски јазици?

4) Откаде доаѓа близината меѓу санскритските и старогрчките облици?

5) Кога Вакернагел и Маерхофер го лоцираат грчкото *kalós* во санскр. *kalyá* и *kaly-ána*, дали тие мислат дека тоа настанало од нив, под нивно влијание, или обратно!?

За да одговориме на овие прашања мораме да отвориме неколку тематски подрачја:

- 1) претпоставките за коренот на *kalós*;
- 2) неговиот хипотетичен праоблик и можно првобитно значење;
- 3) областа на неговата прва примена;
- 4) прашањето за неговото хипотетично потекло и
- 5) лоцирање на можните посредни и непосредни врски со другите индоевропски јазици.

Што се однесува до претпоставките за самиот корен на зборот *kalós* (1), кај Покорни го среќаваме proto-IE облик **kal-*, со основното значење на: *beauty, убав; healthy, здрав*.¹⁸

¹⁸ Pokorny, J. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* (Indo-European Etymological Dictionary); Bern, Munich, 1959; исто: <http://starling.rinet.ru/cgi-bin/response.cgi?root>; понатаму види под ознака: WP I 356.

И тука можеме веднаш да ги забележиме оние исти гореназначени паралели меѓу старогрчките и санскритските облици:

„ст.грч.: kaló-, ер., ion. kāló-; беот.: kalwos; kállos n. 'schönheit', *убавина*; peri-kallés 'sehr schön', *многу убаво*, kállimo- 'schön', *убаво*“.¹⁹

„ст.инд.: kalya- 'healthy, здрав; vigorous, енергичен, силен', kalyāṇa- 'beautiful, agreeable', *убав, пријатен, согласен, соодветен, умесен*“.²⁰

Меѓутоа, доколку и го земеме proto-IE облик *kal- како валидна основа за коренот на овој збор, што значи и како солиден патоказ за сите понатамошни анализи, сепак остануваат неодговорени оние претходни прашања. Затоа нашиот следен чекор ќе биде да го поставиме проблемот на значењето на зборот убавина во две насоки:

а) да видиме како се пројавува семантемот 'убав' во другите индоевропски јазици;

б) да видиме дали коренот на proto-IE облик *kal- нуди слични или барем блиски значења во другите негови, евентуално аблаутни степени: *kel-; *kōl-; *klā-/*klē-... ; или можеби во неговите проширени варијанти со одредени суфикси или префикси, како што се: *kalw-; *kalVk'-; *kaln-; *kalk-; *(s)kalə- / *(s)kelə- и сл.

Да појдеме од (б), или од прото-ие. корен *kal-, но сега со вокалска позиција -e / -a, назначена повторно кај Покорни, во обликот *kal- / *kel²¹. [NSK.snskr.]²²

Во ст. инд. овој ие. корен ќе ги даде следниве облици: *kalmaṣa-* n. 'stain, dirt; darkness', *дамка, нечистотија, темнина*; *kalmāṣa-* 'variegated, spotted', *ишаран, негав*; *kalmāṣī* f. 'speckled cow'; *шарена крава*; *kalana-* n. (L.) 'stain, spot', *дамка, точка*; *kaluṣa-* 'turbid, foul, dirty' *матен, гаден, валкан*; *kalaṅka-* m. 'stain, spot, mark, soil', *дамка, пега, белег, жиг, рецка, тло, земја, калиште*.²³

Слично и во старогрчкиот јазик, прото-ие. корен *kal- / kel), ќе ги даде следниве облици: [NSK.st.grč.]²⁴

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² Понатаму ознака за Негативни Семантички Конотации во санскрит.

²³ Ibid., WP I 356

²⁴ Понатаму ознака за Негативни Семантички Конотации во ст.грч.

... *k[ā]līs*, -īdos f. 'Fleck, *дамка*, Blutfleck, *дамка од крв*, Schandfleck, *дамка од срам*'; *kēlās* = aīks, hētis katà tò métōpon sēmeīon ékhei tūloeidés Hsch.²⁵

Забележуваме дека станува збор за значења со дијаметрално спротивни конотации од оние претходно назначените: санскр. *kalya-* *kalyāṇa-* [види: PSK.snskr.1b и PSK.snskr.1a];²⁶ ст.грчк. *kalós*...[види: PSK.st.grč.].²⁷

Дали е тоа случај само со старогрчкиот и староиндискиот јазик? Доколку ги погледнеме и оние облици во останатите индоевропски јазици, кои настануваат од истиот прото-ие. корен *kal- / *kel, ќе ги забележиме истите значења: [NSK.IE]²⁸

Во прото-балт. **kalīb-ā* f.; *kalība-*, *kalīva-* 'weiss Halsig, *беловрат*; *kalība-* 'id.; weisser Ring um den Hals eines Hundes' *бел прстен околу вратот на песот*; герм. швајц. *helm* 'weisser Fleck beim Vieh auf dem Stirn', *бела дамка на челото на добитокот*; келт.: ст.ир. *caile*, ср. ир. *gaile*, 'Flecken' *дамки*; лат.: *callidus/cālidus*, -a 'mit einer Blässe auf dem Stirn versehen', *со некакво бледило на лицето...*, но *cālidus*: *превејан*, *итер* (можеби во смисла на „премачкан со сите бои“?; заб. Б. Г.) итн.²⁹

Како што можеме да забележиме негативно конотираниите значења на *дамки*, *белези*, било во физичка или морална смисла, а оттаму и значењата на *валканост*, *темнина*, *нечистотија*, *превејаност*, но и недвосмислените именувања на *тлото*, *земјата*... *калиште*... постојат во сите индоевропски јазици, вклучувајќи го староиндискиот и старогрчкиот јазик. Истовремено, она што не го забележуваме е присуството на позитивната семантика *убав/добар*, во останатите индоевропски јазици, освен во старогрчкиот и староиндискиот. Оттаму и круцијалното прашање: откаде овие позитивни значења токму во овие јазици?

Се чини проблемот на ова место само се усложнил. Имено, не само што не сме дале одговор на претходното прашање врзано за мешањето на етичките и естетските знаци на *убав/добар* во грчкото *kalós* и санскритското *kalyá* и *kaly-āna* (1 и 2), туку овде се појавува и едно ново, уште понезгодно прашање, поврзано, од една страна, со мешањето на значењата произведени од коренот *kal- / *kel, и, од друга страна, со

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid.

²⁸ Понатаму ознака за Негативни Семантички Конотации во останатите Индо-Европски јазици.

²⁹ Ibid.

одвојувањето на позитивните значења само во два јазика, ст.грчкиот и ст.индискиот.

Во одговор на оваа прилично сложена проблематика, како се чини, најплодотворни асоцијации нуди етимологијата на срп-хрв. придавка „леп (лјер)“. Кај П. Скок читаме:

*„лјер, f лјера, ... сесл. и прасл. придавка *lěрь, 1) pulcher, убав, 2) добар. ... Анстракти на –ost, лјерост... на ota- лјер-ota.. итн... Деноминалот (causativum) на –iti, лјерити,... денес не се употребува поради хомонимија со лјерити = agglutinare. Како во срп-хрв. така и во останатите словенски јазици се заменува со други придавки... Семантичката врска меѓу прид. лјер и етимолошкото потекло од лјерити „agglutinare“ денес е прекината. Првобитното значење на придавката било „што се лепи = што пристои = што е добро, умесно = убаво“ (на свое место?; заб. Б. Г.). Веројатно овој семантички развој е во врска со старословенската култура на земјата, калта: грнчарството, градењето на куќи (плетер) од кал, итн.“³⁰*

Забележуваме неколку работи:

1) мешање на значењата pulcher, убав и добар – исто како и во оние облици изведени од коренот *kal- / *kel;

2) мешање на адјективните значења на убав и добар и значењата на субстантивите: кал, глина, плетер, малтер... – исто како и во оние облици изведени од коренот *kal- / *kel;

3) мешање на значењата на убав и добар со значењата на „она што лепи“ – како и во оние облици изведени од коренот *kal- / *kel, особено со основата *kel, која ги дава значењата на белези, дамки... , а за кои би рекле дека се исто така резултат на некакво „лепење“.

Оттаму и следниве претпоставки. Имено, доколку е семантичкиот развој на придавката *леп*, како претпоставува Скок, во врска со старословенската култура на земјата, калта: грнчарството, градењето на куќи (плетер) од кал, итн., дали е можеен таков сличен развој и во некои други култури, како што се староиндиската и старогрчката? Дека станува збор за две древни култури коишто се, исто колку и старословенската, култури на земјата, калта, грнчарството, градењето на куќи (плетер) од кал, итн., се чини не е потребно ни да се докажува, ниту да се нагласува. Дека асоцијативните семантичка низа меѓу самиот материјал, *калта*, *глината*, како *слузава*, *глетав*, *темна*, *мокра* и, пред сè, *леплива материја*, од една

³⁰ Skok, P., *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, (I, II, III) 1971–1973; (str. 297).

страна, и подрачјето на нејзината примарна употреба, *грнчарството, изградбата на куќи од слама и кал*, од друга страна, можела да биде остварена и во индиската и во грчката култура, се чини не помалку валидна претпоставка. Контактот со одредени материјали, како и непосредното искуство во работата со нив, извесно имплицираат слични ако не и истоветни искуства, без оглед на тоа дали станува збор за други, различни култури од старословенската. Во светло пак на фактот дека станува збор уште и за иста јазичка заедница, индоевропска, можноста од постоење на блиски јазички изрази може само да биде очекувана. Како што беше погоре покажано, меѓу санскритскиот и старогрчкиот веќе беа евидентирани одредени врски на план на семантичката и етимолошката близина помеѓу одредени именски и глаголски облици во однос на зборот *kalós* и неговиот претпоставен корен **kal-*. Но не и во другите јазички, што остави простор за одредена запрашаност.

Конечно претпоставката која би ја изнеле овде би гласела: дали е можно коренот **kal-* во ст. грч. *kalós*, и ст. инд. *kal-ya* и *kaly-ana*: *убав, добар*, да доаѓа од неговото првобитно значење на *мокра, леплива земја, глина, иловача*, со еден збор – *кал*!? Инаку значење кое сеуште се задржало во речиси сите словенски јазички, делумно во староиндискиот, додека во старогрчкиот постои само како избледена, далечна рефлексива?

Тоа пак претпоставува дека нивното значење на *убав/добар* во овие јазички би било во некоја рака секундарно и изведено. Исто така, дали е можно нивното примарно значење да било ставено на страна од слични причини како и во словенските јазички, на пр. поради хомонимија меѓу значењата на *лепење* и да се биде *убав*, т. е. „леп (во срп-хрв.)“? Инаку во македонскиот не може да настане хомонимија затоа што е напуштен обликот „леп“ (дали од исти причини?). Бездруго оваа претпоставка отвора многу други прашања, но расположение да се одговори на нив не недостасува.

Да ја видиме најнапред самата именка *кал*. Кај П. Скок, читаме:

„кал ...сеслов. и праслов., синоним: *блато* (кој преовладува во книжевниот и говорниот јазик, *грнчарски термин*) = *кал* (Муне, Либурија) „локва“ = *кало п.* (18. век – според *блато, Дубровник, Бока, Љубиша*) = *кал* (Смоквица) „губре“... *деноминали на –ити калити, калим (се) (рас-) = калити (ЖК)* „да матиш вода“... , на –ја *каљати, каљам (се) (ис-, о-, с-) „муљати, гнусити“*... синоним „валка/извалка“... Заемките зборуваат во прилог на тезата дека првобитното значење на прасловенското *kalu* било „мочварна, глинеста кал (која служела во грнчарската култура)“. Од тие причини би било

уверливо споредувањето на Меје со грч. $\pi\eta\lambda\acute{o}\varsigma = \pi\alpha\lambda\acute{o}\varsigma$, кога тој збор би го претставувал *ie. qualos*, но можно е и врзувањето со зборот со пред-ие. сунстрат *palus*, gen. –*udis* итн. (в. блато). Се споредува и со грч. $\kappa\alpha\lambda\acute{\iota}\varsigma$, *lat. caligo*, со зборовите кои имаат споредбеници и во келтскиот и во санскритскиот. Според овие се претпоставува *ie. корен *qel / ta* за јасни и темни дамки.³¹

Што се однесува до $\pi\eta\lambda\acute{o}\varsigma = \pi\alpha\lambda\acute{o}\varsigma$ спомнати кај Меје³² и едниот и другиот облик (дорски $\pi\alpha\lambda\acute{o}\varsigma$) имаат значење на: *глина, иловача, кал, глиб, мил, мочуриште*. Оттаму се и изведените придавки: $\pi\acute{\eta}\lambda\iota\nu\omicron\varsigma$, 3 *правен од глина или иловача, глинен, земјен* и $\pi\epsilon\lambda\acute{\omega}\delta\eta\varsigma$, 2 *глиблив, каллив, мочурлив*, но и глаголите, $\pi\eta\lambda\acute{o}\omega$: *валка, замачкува, сквернува* (се чини оттаму е и глаголот $\pi\alpha\lambda\acute{\alpha}\sigma\omega$, *извалкува, осквернува*) и $\pi\epsilon\lambda\omicron\delta\omicron\mu\epsilon\omega$: *обликува, гради од иловача и земја*.

За лат. *palus* gen. –*udis*, *мочуриште*, Шантрэн вели дека најстарото приближување до него било она предложено од Шулице³³ на кој е додадено и лат. *palleo*: *блед сум, жолтеам, потемнувам, ја изгубувам бојата; пелиос, etc.*³⁴ Додека Меје се надоврзува на тематизацијата за *palus*, gen. –*udis*, поврзувајќи ја со санскр. *palvalat*: *езерце, мочуриште*; ст.в.гер. *felawa*, *врба*; сметајќи дека оваа формација е од ист тип како и *salus*...додека коренот е оној ист кој фигурира во литв. *pili, pilti, cina, просина*... а со продолжено -и-, во грч. $\pi\lambda\acute{\upsilon}\nu\omega$, *мијам*, и лат. *pluit*, *врне*; Од друга страна се споредува и со литв. *pelke*, *мочуриште*, ст.слов. *plakati*, *пер* и грч. $\pi\lambda\acute{\alpha}\delta\omicron\varsigma$, *влажност*, итн.³⁵ Меѓутоа Меје, исто така го поврзува јон.-ат. $\pi\eta\lambda\acute{o}\varsigma$ и дорското $\pi\alpha\lambda\acute{o}\varsigma$ со ст. слов. *kalu*, „кал“, кога го разгледува лат. *squalus*: *покриен со лушпи, рапав, гнасен, валкан*. Притоа во заграда ќе ја стави својата претпоставка дека „*уницијалното п- може исто така да биде *p – што значи (*) претпоставено „p“*“.³⁶

Иако Меје експлицитно не тврди дека $\pi\eta\lambda\acute{o}\varsigma / \pi\alpha\lambda\acute{o}\varsigma$ би можеле да бидат блиски со *kal-ós*, извесно е дека токму ст.слов. *kalu*, „кал“ го ќе го наведе да помисли дека почетното

³¹ Ibid., Skok, P., II (str. 37),

³² Meillet, E., *Slavia*, 3 (673–674).

³³ Schulze, W., *Kleine Schriften*, Göttingen, 1933; 2e éd. augmentée, 1966 (p. 112).

³⁴ Chantraine, P., *DELG*, (896–7).

³⁵ Meillet, A.; Ernout, A., *Dictionnaire étymologique de la langue Latine*, Paris, Librairie C. Klincksieck, Paris, 1951 (str. 847).

³⁶ Ibid., *DELG*. (str. 1139).

-π- во πηλός / παλός можеби е секундарно, т. е. изведено од некој постар облик. Во секој случај Меје не воспоставува директна врска со грчкото *kalós*, ниту со ст.инд. *kalya* и *kaly-ana*: *убав, добар*. Дека има основа пак за извесно изведување на облиците *pel / pal* од претпоставениот корен **kel / *kal*, поточно од спомнатото **qualos*, или дека можеби станува збор за други, синонимни (со истото значење на глина, кал...), паралелни облици,³⁷ како се чини укажуваат претходно изнесените согледби и компарации, на кои би додале уште неколку: санскритскиот облик *kAlI f.*,³⁸ *kind of clay, еден вид на глина* (можеби онаа која е најподесна за обликување?), *иловача*, како се чини во директна смисла упатува на она истото ст. слов. *kalu*, кое почива на прото-ие. корен **kal- / kel*³⁹ кој исто-временно ги даваше и оние значења со негативна конотација во санскр.: *kalmaṣa-*, *дамка*, *kaluṣa-*, *матен*, *валкан*; *kalañka-*, *дамка*, *белег*, *калиште*. [види: NSK.snskr.];⁴⁰ во ст.грч.: *kēlās ... дамка од крв... од срам* [види: NSK.st.grč.]; и во другите ие. јазици: прото-балт. **kalīb-â f.*; *kalība-*, *kalīva-*, *беловрат*; герм. швајц. *helm*; ст.ир. *caile*, ср. ир. *gaile*, *дамки*; лат.: *callidus/cālidus*, *превејан*, *итер*... [види: NSK.IE].⁴¹

Врз основа на ова можеме начелно да заклучиме дека нивното значење во повеќето индоевропски јазици се движи:

1) од ознаки за самата материја: кал, глина, иловача...

2) асоцијации предизвикани во контакт со нејзе: дамка, белег, нечистотија, темнина, гаден, валкан, со еден збор – обележаност во физичка (човек, животно, предмет) и морална смисла (човек); Па се до...

3) афирмативните значења на убав и добар, здрав и силен.

Меѓутоа, како што веќе констатиравме, семантичките врски меѓу (1) и (2) се некако логични, природни (калта валка!), за разлика од оние последните (3) (како може од калта некое добро да произлезе?).

Оттаму и клучното прашање: дали тие го добиваат своето позитивно, афирмативно значење низ коренот **kel-*, кој освен што фигурира како корен за „*јасни и темни дам-*

³⁷ Повеќе сум расположен да ја застапувам оваа друга претпоставка.

³⁸ <http://spokensanskrit.de/>

³⁹ Pokorny, J. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* (Indo-European Etymological Dictionary); Bern, Munich, 1959 (WP I 356)

⁴⁰ Ibid., WP I 356.

⁴¹ Ibid.

ки⁴² ги дава и значењата на: *лепак*, *лепење*, односно *леплива материја* воопшто. Со други зборови, дали имаме основа за поврзување на двете семантичките низи кои доаѓаат, од една страна, низ прото-ие. облик *kal /*kel и оние во прото-ие. облик *lēr- (инаку изведен од *līr-; *leīr-; *loīr-), од друга страна. Да ги погледнеме двете низи. Најпрво оние со основа *kal /*kel:

Во словенските јазици претпоставените облици се *кълъ, *кълѣъ, *кълъжъ; во прото-герм. *xil[a]n-, во германските: ср.в.гер. *helen* 'kleben', *прилепува*, *лепи*, *залепува*; ср. дан. *hēlen* 'kleben'; рус. клеить; клейкое вещество; *лепак*, *лепило*; конечно, во старогрчкиот го имаме обликот: *kóllos* f. 'leim', *лепак*.⁴³

Врз основа на ова можеме да го изнесеме следниот заклучок. Позитивните, тнр. афирмативни значења во староиндискиот [PSK.snskr.1a] [PSK.snskr.1b] и извесно во старогрчкиот [PSK.st.grč.] доаѓаат на ист начин од семантички асоцијации предизвикани во контакт со нејзе, но сега од едно друго својство на истата прва материја: *kalu*, *kal- / kel; не да *валка*, *жигосува*, *стигматизира*, туку просто – да *лепи*, а оттаму и да *обликува*, да *ускладува*.

И тука веќе завлегуваме во подрачјето на онаа друга асоцијативна низа документирана во прасловенскиот помен actionis *lijep* m = *lep* (ekavski), stcslov. *lepъ*, кој според П. Скок „значел првобитно:

1) она што се прилепило за нешто (срп. прионуло);

2) кал (срп. блато), малтер, најчесто кал измешана со плева со која се лепи, мачка⁴⁴ ... на кои би го додал:

3) убаво/добро (срп. прионуло).

Иако на ова место би го променил само редоследот во дадената семантичка низа...⁴⁵

1) кал (срп. блато), малтер, плева... која се лепи, мачка...

2) она што се прилепило за нешто (срп. прионуло)

3) убаво/добро (срп. прионуло).

⁴² P. Skok, II, str. 37

⁴³ WP I 464

⁴⁴ P. Skok. Knj. II, стр. 297-298.

⁴⁵ Со оглед на претходните излагања, се чини од доволно оправдани причини!

Врз основа на кажаново можеме да заклучиме дека во балто-словенските јазици, како и во латинскиот и грчкиот, кога станува збор за убавото, во нивната основа, како и во оние облици изведени од прото-ие. корен *kal /*kel, извесно лежи истиот семантем *lepiti* „agglutinare“, кој доаѓа од претпоставениот прото-ие. корен *ler-, *lēr-, изведен од *lip-; *leip-; *loip-. За кои П. Скок ќе забележи:

„... Како поствербал добива уште –џк: лепак, ген. лепка (Вук) „лепак за птици“; *priljepak*, ген. –пка; *Priler* – (*ikavski*, *Kačić*) *Prilip*, *Prilepec* (Македонија). Придавки на –liv *lepliv* (17 v.) –kast *љркast* (18 v.). Романците го позајмуваат а *lipi* (*anklaben* = *pasta*), со придавката *lipicios* „lepliv“, *lipca* (=заглавен) Иста праслов. основа постои уште во превојот *lъpeti, ова *lepiti* е каузативум од *lъpeti ... Оттаму и глаголот *prionuti* = *prionuti* = *prijonjati* = (превој о-а) во метафоричка смисла значи „пристајати уз нешто свим жаром“. Овој глагол покажува семантичка варијација поради фонетската промена l > o, која го одвоила од лексикологиската фамилија *lijepiti*. Јатот настанал од IE двоглас oi во коренот *lei- проширен со формантот p: *loip-. На овој аблаут, кој е добро застапен само во словенските јазици, одговара во балтичката група *lър во *lipti* = *lot*. *lipt* „*cleben bleiben*“, каузативум оттаму „*kleben machen*“, придавката *lipus* „*lepļiv*“, со аблаутом *lot*. *laipns* „*prijazan* (=пријателски)“. Без формантот p ie. корен lei- прилично е застапен во словенските јазици, спор. *Ujati*, *lin*, *slina*, *lipa*. Со формантот p се наоѓа уште во санскрит *lepaṅgati* „мачка“, што во целост одговара на словенското *lepiti*. Исто така и готското *bilaiþjan*, ст.вгерм. *leiben* има ie. значење на „мрсна материја, прилеплива маса која може да се употреби за мачкање и особено во грнчарството“. Од ie. пражазик *lijepiti* е термин кој се употребува во културата на земјата.“⁴⁶

Во основа пак на самиот корен *ler-, *lēr-, во неговиот најширок семантички круг лежи, би рекол, базичното значење на: „сè она што спојува, што врзува – лепи“. И тоа почнувајќи од:

I

1) ознаки (субстантиви) за материи кои го поседуваат ова својство; кал, лепак, желатин, сало, маст...; како и адекватни адјективни и вербални облици недвосмислено поврзани со чинот на лепење, мачкање, моделирање, обликување... на пр.:

⁴⁶ P. Skok. Knj. II, стр. 297-298.

со основа на прото-ие. корен *lip-; *lei-, *loip-;

тохарски: А, В lip- 'remain, be left over'; *останува, да се остане преку*,⁴⁷

ст.инд.: limpāti, pf. lilepa, giripúḥ, pass. lipyate, ptc. liptá-, riptá- 'to smear, anoint, *премачкува; намачкува, миропомазува; to stick, adhere*' *лепи, премачкува, натакнува, прилепува, стои добро, цврсто се држи; lepa-* m. 'smearing, ointment', *размачкување, маст, но и лепак; téras-* n. 'spot, *дамка, пега, флека*, (уште еден синоним врзан за основата *kal- / *kel), girá- n. 'dirt', *кал, шлам, нечистотија, земја, тло...*;

ст.грч.: adv. lípa 'fett, glänzend', *сјајно, мрсно, lípas* n., lípos n. 'Fett', líparós, 'fett, (von Öl oder Salbe, *од уље или од маст*) glänzend, fruchtbar; *мрсен, плоден, благословен, здебелен...* па се до *сјаен, прекрасен, убав; lípos* (од осн. lip- *се лепам*); роет. *маст, сало*, со αἴματος, *згрутчена, распрсната крв*⁴⁸ (Сенц);

ст. слов.: *lērīti; *l̥nōtī, аог. *l̥r̥; *l̥r̥; *l̥r̥; *l̥r̥ētī, *l̥r̥ljō, *лепи*: укр. *ліпити*, ст.-слов. прилѣпити *проосколлѣσθαι*, буг. *лепя* срп-хрв. *лијепити, лијепим*, словенечки *lěpiti*; мак. *лепам*; чеш. *lepiti*, пол. *lepić*; в.-луж. *lěpić*;

прото-балт.: *lip- vb. intr., *lip-u- adj., *лепак*; литв.: lip̃ti, lip̃ra 'kleben (bleiben), pl. lip̃ai 'Fischleim', *желатин*; lip̃inti 'leimen, kleben, modellieren, formen': *лепак, моделирање, обликување...* лет.: lip̃t (lipu/lipstu, lipu) 'kleben, klebenbleiben';

лат.: liprus, *гурелав, гурелко*.⁴⁹

Забележуваме и со основа на прото-ие. корен: *(a)ley-, *lyē- <PIH *H-; со она исто базично значење на: to stick, *лепам*:

хетитски: halina- 'clay', *глина*;

тохарски: А, В li(yā)- 'wipe away, cleanse oneself', *бришење, самочистување*;⁵⁰

ст.инд.: lināti, láyate, l̥yate 'to adhere; *ми стои, цврсто се држам*, (срп. *пријањати*); cling or press closely, stick to', *се држам, придржувам*;

⁴⁷ Adams, D., *A dictionary of Tocharian B*. Amsterdam: Rodopi., 1999, str. 555.

⁴⁸ Senc; *ibid*.

⁴⁹ Со експересивно удвоени согласки; Meillet–Ernout 644.

⁵⁰ Adams, 553.

ст.грч.: epid. álinsi-s tō ergastērīō; prs. inf. alínê̂n 'aléi-phên' (Hsch.), aor. inf. alînai 'epalêipsai' (Hsch.) 'bestreïche, salbe', *намачкувам*. Балт.: *lai-[s]-â f., *lai-d-[a]- m.; Гер.: *laj-iz, *lai-z-a- n., m;

лат.: lino, -ere, lēvī, *намачкувам, извалкувам, ишарувам; litum 'schmieren, beschmieren, bestreichen, überziehen', подмачкувам, намачкувам, премачкувам; linio, -īre 'id.'; līmus, -ī m. 'Bodenschlamm, Kot, Schmutz', кал, глина, тиња, измет, нечистотија, талог.*

келт.: *lin- > ст.ир. lenaid, pf. rolil 'folgen'; *пратам, следам*.⁵¹

2) материјали кои го произведуваат ова својство, или се сами негов производ: малтер, плетер...:

ст.инд. *леруатауа*, adj. made of mortar or clay: *прави од малтер или глина*; како и синонимното: *вилеруа* adj. made of mortar or clay;

прото-герм.: *lībān- vb., caus. *laibián- vb., *laibō, *līfnan-: *останува*; гот.: *bi-līban st. 'remain'; bi-laibjan „*мрсна материја, прилеплива маса која може да се употреби за мачкање и особено во грнчарството*“;

3) видови на стебла кои лачат лепливи материи...

од прото-ие. основа *(a)leip- (-ph-):

ст.грч.: alíphalo-s (~ -ī-, -ei-) (άλίφαλος 'δρῦς, Хесихиј) (alíphalos = génos drúos), *вид на дрво, даб*;

ст.слов.: *līpā; *лїпа*; Поблиска етимологија: *дрво*, „*липов мед*“; укр. *лїпа*, блр. *лїпа*, буг. *лїпá*; срп-хрв. *лїпа*; словен. *лїра*; чеш. *лїра*; мак. *липа*; н.луж. *лїра*; полаб. *leipó*;

подалечна етимологија: сродно на лит. lėra, lėrė, *липа*, лет. līēra, līere, ст.прус. leip- ;. Можно е кимр. llwyf, *липа, брест*. Дрвото било наречено според својот леплив сок...;⁵²

4) сè до изведени апстрактуми, како што се: убав, добар, драг, девствен, чист итн.

од прото-ие. корен *lep-, *lēr-, со значење: nice, good, *убав, добар, драг, девствен, чист*.... (постојат паралели

⁵¹ Коментари: sl- во некои германски облици – веројатно по аналогија со *sley- 'smooth, sleek'; *мазен, елегантен*; cf. lītó- 'glatt, schlicht', līs, gen. lītós 'glattes Tuch', lissā pétřā 'glatter Fels' (WP II 389 f).

⁵² Meillet-Ermout, 2, 503; (WP II 404).

во речиси сите индоевропски јазици освен во германските):

ст.слов. *lĕrь(ĵь); *убав*; рус. „красивый, прекрасный, изящный, элегантен“; буг. *леп* „красивый“, срп-хрв. *лијеп*, ж. *лијепна*; словен. *lep*, ж. *lépa*; чеш. *lepu*, или во степ. *lepi*, *lepši*, пол. *lepszy*, дијал. *lepiej* „лучше“, *по-добар*; ст.луж., н.луж. *lěru* „красивый, хороший“, *убав*;

прото-балт.: *lep- vb. inch., *lep-ê- vb., *lep-n-a-, *lep-n-u-, *lep-u- adj., *lẽp- vb. inch., со значење, lovely, proud: *прекрасен, горд*;

литв.: *lėpti* (*lėmpa/lėpsta*, *lėpō*) 'verzärtelt, verwöhnt, verweichlicht werden', *разгален, феминизиран*; intens. *lepėti*; *lėpna-*, *lepñù-*, *lepù-* 'verzärtelt, verwöhnt, üppig, genusssüchtig, wählerisch, heikel, delikat', *разгален, расипан, пребирилив, богат, нежен, слаб*;

лет.: *lepns* 'stolz, горд; hochmütig; арогантен; prächtig, сјаен; herrlich, прекрасен'; *lept* 'verwöhnt, разгален, stolz warden, горд'; *laipns* "милый, общительный", *мил, сладок, дружељубив*;

лат.: *lepidus*, -a; 'zierlich, niedlich, allerliebst: *малечок, сладок, шармантен*;

ст. грч.: *leptó-* 'fein, dünn, zierlich, schwach', *фин, тенок, малечок, слаб*; *laparó-* 'slack, loose, лабав'; *alapádzō* 'to empty, dry, exhaust', *испразнувам, сушам, исцрпувам*; *alapadnó-* 'easily exhausted', *лесно исцрпен*;

На ова место треба да се истакне фактот дека и старогрчкиот јазик од истата основа ги продуцира горенаведените семантеми: *leptó-*; *laparó-*; *alapádzō*; *alapadnó-*; со значење на *убав* и *добар*, како и *kálllos*, но повеќе во смисла на: *фин, тенок, малечок, слабичок, лабав...*

Забележуваме, со некакво намалено, деминутивно, па и делумно пејоративно значење. Се чини оние јасно афирмативни, позитивни значења во старогрчкиот (и ст.инд.) се формирале врз онаа друга, како што беше кажано, синонимна основа, претставена во прото-ие. корен *kal-, со своите далеку подзасилени и недвосмислени значења на *убав/добар*.

Конечно, ако ги споредиме облиците на *lep-, *lĕp-, *lĕp-, *lĕp-, *lĕp-, *lĕp-, *lĕp-, *lĕp-, со оние изведени од *kal-/*kel, на кои би ги додале и оние со основа на *klā-/*klē-; *kōl-; можеме сосема јасно да видиме дека и тие го содржат оној ист најширок семантем, „**сè она што спојува, што врзува**“. И тоа почнувајќи, како и во претходниот случај, од:

II

1) материи кои го поседуваат ова својство или се сами негов производ: *кал, глина, иловача, земја, тло, калиште, дамки, белези, лепак, лепила...*

Овде припаѓаат сите наведени примери под [види: NSK.snskr.] ... *kalmaša-* n., *дамка, нечистотија...*; *kalañka-* m., *дамка, белег, жиг, рецка, тло, земја, калиште...*⁵³; [види: NSK.st.grč.] *kēlās* ... *k[ā]līs*, *дамка од крв... од срам*; [види: NSK.IE]... прото-балт. **kalīb-ā f.*; *kalība-*, *kalīva-*; беловрат; срв.гер. *helen*, *прилепува, лепи, залепува...* лат. *callidus/cālidus*, ст.слов.: *kalu*, *кал* (срп. *блато*); **къль*, **кълѣъ*, **къльъ*; *лепак*; рус. *клеить*; *клейкое вещество*; *лепак, лепило...* ст.грч. *kólla f.*, *лепак, туткал* итн. На кои би ги додале и следниве:

2) својство на влажност (на земја):

од прото-ие. **klān-*: liquid, wet ground: *мокра земја*. Нема паралели во старогрчкиот и старословенскиот (во нор. и шв. *hland / land, земја*)... За разлика од прото-ие. корен: **k'ler-*, *мокар, намокрен*;

ст.грч. : *klépas* = *noterón, pēlōdes, è dasú, è hügrón* (Hsch.) / *мокар, влажен, дождлив / каллив, мочварен, тињеста земја/ обраснат, шумовит/ влага, вода...*; ⁵⁴ слично: од прото-ие. корен: **k(')alub-*, *-ph-*: *kālūphā* 'submerged land', *потопена земја*;

3) својство на лепливост (на стебла): од прото-ие. **k(')lādhr-*; *вид на дрво (евла)*; англ. *alder*; рус. *дерево (ольха)*; лат. име, *Alnus glutinosa*; гер. **xlōdr= Erle*; *евла, јасика*; ст.грч.: *klāthrā* (~ *-ē-*), *евла, јасика*;⁵⁵

4) ознаки за предмети и дејства кои во најширока смисла асоцираат на некаков спој, склоп, сврзување или содржење на нешто:

од прото-ие. корен: **k(')alub-*, *-ph-*; со значење на: *cover, поклопец, покривач, покривање, облепување, опфаќање*; *shell, школка, обвивка, лушна*.⁵⁶ Хет.: *kaluppa-* с. 'Unterkleid', *потсукња*;

ст.грч.: *kálūps*, *-ūbos m.* (Soph.) = *kalúbā*; *kalúbā* 'hut, cabin; bridal bower; sleeping-tent (on the roof of house); колиба, барака, свадбен чардак, шатор за спиење на кров на куќа;

⁵³ Ibid., WP I 356.

⁵⁴ WP I 497.

⁵⁵ WP I 490.

⁵⁶ Спор. кај Меје, *squalus*.

cover, *прекривач*; screen' *параван, заклон*; kalúptō, cf. aor. pass. kalūphēs; 'to cover; to hide, conceal', *криам, прикривам*; kālūphā 'submerged land' *потопена земја*⁵⁷; kélūphos n. 'sheat, case, pod; shell; hollow (of the eye)' *мешунка, лушпа*⁵⁸, *футрола корици, канија, школка, шуплина (на окоето)*. Се чини тука припаѓаат и kálōs, m. ep. kálos, *јаже*, бродско, вкрстено за да може да се повлече низ кариката на катарката,⁵⁹ и kaliá f., buk., *колиба, гнездо*;⁶⁰

Од прото.ие. корен: *kalVk'-; kel-7 (kol-, k_ol-); со значење на: vessel: *брод, сад*. Ст.инд.: kalása- m. (*koleko-, -oko-); a water-pot, jar, pitcher: *сад за вода, стомна, бокал, тегла, куп*. Лат.: calix, -icis m. 'tiefe Schale, Kelch, Schüssel'; *длабок сад, шоља, чинија*.⁶¹ Ст. грч.: κύλιξ, -ικος 'Becher' (*k_eli-k); *пехар, сад*⁶²

5) или делови од тело кои имаат функција на спојување:

од прото.ие. *kōl-; со значење на: knee, *колело, хетитски: hālija, halienzi 'kniet, knien nieder', клечам, коленичам*; тохарски: A kolye, B kolyi 'hoof, paw', *копито, шена*,⁶³

ст.грч.: kōlo-n n. 'Glied eines Tieres od. eines Menschen, колело, член, зглоб, од животно или човек; insbes. Bein', нога; kōlēā 'Hüftknochen mit dem daransitzenden Fleisch, Schinken'. κῶλον „член“, κωλήν „бедренна кост, плечева кост“, *бедрена коска, надлактна коска*; kōlén, -énos f., kōleós f. 'id.', κόιλ[ᾱ]ρ-s, -ᾶρος f. 'Kniekehle, Knöchel'; *колело, глужд*; kólsas-thai = hiketeúsai (Hsch.);

ст.сл.: колѣно *kolēno; γόνυ, φυλή, *колело*; укр. *коліно*; буг. *коляно*, срп.-хрв. *кòљено*, словен. *koléno*; пол. *kolano*, ст.луж. *koleno*, н.луж. *kóleno*.⁶⁴ Балт. *kuļ-n-a- m., *kul-n-i- s.; литв. keljys, kelėnas; *колело, зглоб од колело*.⁶⁵

⁵⁷ Види претходно под основата: *k'lep-.

⁵⁸ Спореди повторно со Меје, *squalus*.

⁵⁹ Смеслата е во функцијата (прен.) на *врзување, спојување*.

⁶⁰ Укажува на самата материја од која се направени колибата и гнездото – кал помешана со слама, трески.

⁶¹ WP I 442; Од една страна станува збор за предмети кои опфаќаат, или содржат нешто, но од друга страна се редум предмети кои можат да бидат направени од глина, кал!

⁶² WP. I 442.

⁶³ Adams, 205.

⁶⁴ *Vasmer's Etymological Dictionary: Query result /newstar.rinet.ru/cgi.../response.cgi?*

⁶⁵ WP II 597f.

Слично од *kalk- и *(s)kel- 'joint of the leg' ; a joint of the leg, зглоб на нога;

ст.слов.: *кълкѣ, *кълкъ Hüfte, Oberschenkel; колк, бут *кълченогъ; Балт. *kulk-š-i-, *kulk-š-n-i- с.; бедро, бут, стегно,

лат.: calx, -cis f. 'Ferse, *пета*', calcar, -āris n. 'Sporn', *поттик*, calceus, -ī m. 'Schuh, Halbstiefel', *чевли, чизмички*;⁶⁶

б) или се последица од некое спојување, сраснување:

од прото-ие. *kaln-; callosity, *задебелена кожа* (срп. жуљ), прен. *неосетливост*; ст.инд.: kīṇa- m. 'corn, callosity', *задебелена кожа* (срп. жуљ); ст.грч.: kóllop-s, -opos m. 'Wulst am Querholz der Lyra zum Aufspannen der Saiten; *перла на прагот од лирата за стегање на жицата*; лат.: callus, -ī m., callum, -ī n., *стврдната, здебелена кожа*, (срп. жуљ), *кора, кожа, стврдната коска*; harte Haut von Früchten, *здебелена кожа на овошката*;⁶⁷

7) изведени апстрактуми на психолошки и физички феномени врзани за наведените својства на спојување и врзување:

прото-ие: *kōl-; со значење: arrest, keep in jail, *апсам, држи во затвор*. ст.инд.: kārā f. 'prison', *затвор*; ст.грч.: kōlúō 'hemmen, hindern, verhindern', *стегам, спречувам, сакатам*...⁶⁸

На ова место треба да се забележи дека и Платоновата асоцијација за kalós и kaléo, ако не директно, тогаш барем индиректно може да биде доведена во врска со коренот *kal-/*kel. Имено, глаголот kaléo потекнува од proto-IE корен: *(s)kale-, *klā-/*klē-;⁶⁹ со значење: *to shout, to call, вика, повикува, свикува, призива*... Тоа пак значи дека и kaléo припаѓа на оној ист семантички круг: „**сè она што спојува, што врзува**“. Би рекле: можеби не во самото средиште на овој семантички круг, но бездруго на неговиот крај.

Имено, јазикот, гласот, говорот (инаку облици присутни во речиси сите ие.јазичи: на пр. во ст.грч. kélōr 'звук, глас'; во литв. kalbà, јазик, говор), ја имаат истата функција на *спојување, врзување*. Всушност, исто како и оние зборови со основа на leg-, како лат. и ст.грч. lego, од каде потекнува и самиот logos. Врските во овој случај се посредни, затоа што јазикот,

⁶⁶ WP II 597f.

⁶⁷ WP I 357.

⁶⁸ WP II 590f.

⁶⁹ WP I 443f.

говорот, претставуваат средство, инструмент на „она што спојува, што врзува“ – извесно во пренесена смисла. А дека станува збор за основното значење на спојување и врзување, како се чини, посредно можат да посведочат и лиците кои го даваат спротивното значење. Овде со префиксот (s) пред основата *kal-, со значење, на –раз.

На пр.: прото-ие. корен : *(s)kalə- / *(s)kelə-; со значење на: to split, to cut: *раздели, расцени, одвоји* (смислата е во рас-кол-ување, во раз-двојување, или, раз-лепување);

хетитски: iskalla- (I/II) 'zerreißen, aufschlitzen, abreißen', *парам, дерам, кинам, раскинувам*;

ст.инд.: kalā́ f. 'small part, single part, portion', *парченце, мал дел*;

ерм.: čelkhem `spalte, zerschlage', *колона, разбивам*;

ст.грч.: keleíς = aksínē Hsch.; skállō 'scharren, hacken', *згргува, копа, окопува*; skalís, -ídos f. `Hacke', skalmó-s m., *иструган колец*;

ст.слов.: *kólti, *kōljō: раскалывать, *раскинувам*⁷⁰, *kolťь; *skālā: шепка, *треска*; слично во балт. : *skel̃- vb. tr. (2), skil̃- vb. intr. (1), *skal-â f., *skal-a- c.; *skil-ia- c.;

герм.: *skil-a- vb., *skil-ō- vb., *skil-ja- vb.; *skil-i- n.; келт.: *skal- > ст.ир. erscailiud, ср.ир. scāilim `lasse los, zerstreue, nehme auseinander' *растерува, разделува*; scailt 'Spalte', *расчекор, јаз, расцен, пукнатина*; ир. scoiltim 'ich spalte' *расценувам*; кимр. chwalu `zerstreuen', *растерувам*; брет.: skul'a 'zerstreuen', *растерувам, разделувам*;

лат.: scalpo; *гребам, копам, сечам*; culter, -trī 'Messer (Schlacht-, Küchen- ...)', *нож, ножици...* (буквално „оној кој расечува“, можеби во рускиот најблиску до коренот *kal- во изразот: раскалывать; заб. Б. Г.);⁷¹

8) конечно, сè до изведените познати апстрактуми: *убав, добар...* веќе спомнати (од осн. *kal-): ст.инд.: *kaḷya-* *здрав, енергичен, силен, kaḷyaṇa-* *убав, пријатен, согласен, умесен, прикладен*⁷²...⁷², или ст.грч.: *kalós, kalwos; kállos* n. *убавина, добро*...⁷³

⁷⁰ Спореди го со зборот „раскол“.

⁷¹ WP II 590f.

⁷² WP I 356.

⁷³ Ibid.

Врз основа на она што беше досега кажано, можеме да заклучиме дека последните облици од основата *kal-, во ст. инд. и ст.грчкиот јазик укажуваат на извесна резултативност на одредени својства на првата материја *kal-u, кал, (срп. бла-то) глина, иловача... кои начелно доаѓаат:

1) од нејзиното својство да лепи, да врзува, agglutinare. Во семантички поглед ова својство дава главно неутрални значења. Сите форми по потекло се од прото-ие. осн. *kal- / *kel-;

2) од нејзиното својство да означува, бележи, валка, стигматизира. Дава главно негативно конотирани значења. Почива исто на прото-ие. осн. *kal- / *kel-;

откаде, низ една семантичка вкрстеност (можеби низ *kel- до *kal-), доаѓа нејзиното:

3) Резултативно својство – да означува некаков завршен, финален производ, кој доаѓа како резултат на добрата слепеност, сврзаност, поврзаност, а оттаму и *ускладеност* и *прикладност*. Дава исклучиво позитивно конотирани значења: убаво, добро, здраво, силно, умесно. Почива исто така исклучиво на прото-ие. осн. *kal- (барем во санскритскиот и во старогрчкиот јазик).

Оттаму и најблизок превод во македонскиот јазик (па и во повеќето словенски јазици) за грчкото kalós би биле придавките: *с-клад-ен* и *при-клад-ен*. Од една страна, тоа се зборови кои го носат истиот корен *kal- и во едниот и во другиот јазик (овде *k'la- проширен со формантот *d*). Од друга страна, првиот облик, *с-клад-ен*, би фигурирал повеќе како носител на естетските конотации, додека вториот облик, *при-клад-ен*, повеќе би се однесувал на етичките конотации. Видени пак од овој агол, аналитички разложени и истовремено споени низ заедничкиот корен, стануваат малку појасни врските меѓу убавото и доброто во санскритските облици kalyána, kalyá и грчкото kalós, како и во подоцнежната сложенка kalokagathia. Имено, не само што е *убаво* – *она што е на свое место* – што е *складно*, туку е истовремено и – *добро*, или – *прикладно*, што значи и *праведно*, *умесно*, *здраво*, *чисто*...

Може да се каже дека убавината, не само како збор, како базичен семантем, туку и како поим, настанува од асоцијациите врзани за својствата на материјата која била најподатлива за обликување: кал, глина, иловача... од еден вид на мека, влажна и леплива земја. Нејзиниот јазичен развој упатува на едно помалку парадоксално видување кое се движи од

она најбезначајното, најмалку вредното, па и презреното, од калта, глибот, па сè до она што е најпожелно, највредно и најпосакувано, убавото, доброто. Би рекле: од она тривијалното и пејоративното, па сè до круната на највисоките човечки стремежи. Дека станува збор, пак, за некаков зададен семантички модел, а не за изолиран случај, можеме да се увериме и преку оние други примери кои беа компаративно разгледани и кои исто така ги даваа, или, би рекле, ги повторуваа истите семантички обрасци низ прото-ие. корени *lir-, *leir-, *loir-, *lēr-, со оние исти значења, почнувајќи од калта, глибот, слепувањето, па сè до убавината, доброто. Во каква пак врска е овој лингвистички модел, со оној религиозно конотиран, присутен во речиси сите митови од сите меридијани за создавањето на човекот од земја, глина, кал, иловица, експлицитно искажан, разработен и документиран во I Мојсиева книга (Genesis 2, 7) на Стариот Завет, останува да се проучи и види. Врските меѓу калта, глината, земјата црвеница од кој е „моделиран“ самиот Адам (оттаму и неговото име אָדָם = *adamah* f. од אָדָם со значење на *црвена земја*, т.е. *црвеница*),⁷⁴ или земјата, калта, како нешто најниско, презрено и истовремено крајниот, финалниот резултат – создадениот човек, кој ќе биде означен како самата „круна на создавањето“ на Бога, што може да се сфати како најубавото и најзначајното дело на „Оној кој моделира“, можат да бидат прилично инспиративни, па и плодотворни. Како се чини контурите на овој ист лингвистички, етимолошки, семантички модел можат да се насрат и овде. Прашањата пак, зошто, како, на кој начин, од каде... можат тематски да не одведат од сферата на лингвистиката во сосема други подрачја. Затоа, останувајќи на теренот на јазикот, останува да се забележи фактот дека и едната и другата група на погоре спомнати корени го даваат оној ист, најширок семантички круг, кој гласи: „сè она што спојува, што лепи, што врзува“. Грчкото *kalós*, како и санскритското *kalyāna*, *kalyá*, од етимолошка гледна точка, извесно припаѓаат на овој семантички круг.

⁷⁴ Иако постојат и други толкувања за името на Адам, или *Adamah*...види: Ракић, Р., *Библијска енциклопедија*, I, Духовна академија Светог Василија Острошког, Србиње-Београд, 2004, стр. 26–27.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Adams, Douglas, *A dictionary of Tocharian B*. Amsterdam: Rodopi. (1999)
- Burnet. J.: Plato, *Opera*. Recognovit brevique adnotatione critica instruit I. Burnet. Tomus I–IV, Oxford, 1962.
- Burnet. J.: Plato, *Opera*. (*Kratylus*), Tomus 1, tetralogus 1-2 continens, Oxonii, 1977 (I. Burnet).
- Chantraine, Pierre, *Dictionnaire etimologique de la langue Grecque*, Tome I, II, III, IV, Editions Klincksieck, Paris (1968-1974).
- Mayrhofer, Manfred, *Etymologisches Wörterbuch des Altindoarischen* (EWAia), Heidelberg (1986–2001).
- Meillet, Antoine, *Slavia* 3.
- Meillet, A.; Ernout, A., *Dictionnaire etimologique de la langue Latine*, Paris, Librairie C. Klincksieck, Paris, 1951.
- Pokorny, Julius, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch* (Indo-European Etymological Dictionary); Bern, Munich, 1959.
- Ракић, Радомир, *Библијска енциклопедија*, I, Духовна академија Светог Василија Острошког, Србиње-Београд, 2004.
- Risch, Ernst, *Wortbildung der homerischen Sprache*, Berlin (1937) - New York (1974).
- Seiler, H., *Die primären griechischen Steigerungsformen*, Zurich 1950.
- Senc, S., *Grčko-hrvatski rječnik*, Zagreb, 1910.
- Schwyzer, Eduard, *Griechische Grammatik*, I-II, Munich, 1939, 1950.
- Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, JAZU, Zagreb, (I, II, III) 1971-1973.
- Schulze, W., *Kleine Schriften*, Göttingen, 1933; 2e éd. augmentée, 1966.
- Vasmer's *Etymological Dictionary*: Query result/newstar.rinet.ru/cgi.../response.cgi?
- Wackernagel, Jacob, *KZ* 61, 1933.

SUMMARY

The agglutinative property of the word to kallos – beauty

This text considers the semantic and etymological aspects of the word *beauty*, both in Ancient Greek and in Slavic, or more generally, Indo-European languages. The main idea lies in the assumption that the Proto Indo European root *kal-, resulting in kalós in Ancient Greek, and kalyá and kalyána in Sanskrit: *beautiful/good*, derives from its original meaning of *wet, sticky earth, clay, loam*, i.e. *mud* (Macedonian *kal*). The connections between mud and clay, materials whose basic property is stickiness, agglutination, and thus the capacity to be shaped and modeled, as in the pottery and mud and hay house-building of the so-called earth cultures, are identical to the relations found between the Proto Indo European root *lēp-: *beautiful/good* and *lip-; *leip-; *loip-, *mud, clay, loam, glue, agglutination*. The development of meanings originating from both Proto Indo European roots has been identical: “that which is *glued* = which is *fitting* = which is *good* = which is *appropriate* = which is *beautiful*”. The distribution of both positive and negative semantic connotations, in both roots, is identical: from liparós (with the base *lip- *glue*), *greasy*...

all the way to *shiny, fruitful, wonderful, beautiful*; or to *leptós* (with the base *lēp-), *nice, tiny, weakly*; likewise, from *klépas*, *wet, soggy / muddy, swampy, sludgy*; to *kēlās*, *a mark caused by blood or shame*, or from *kólla*, *glue*, up to *kalós*, *kalwos*; *beautiful/good* (the base is *kal-/*kel-, *kol-, *k'lep- etc.). Finally, the superordinate semanteme for both types of roots is identical, and reads: “all that which binds together, which glues, which links”. Therefore the key attribute of the word *kalós* (beauty) is its property of agglutination, both aesthetic – *beautiful* (in the sense of *harmonious*, as in modern Macedonian *s-klad-en*), and ethical – *good* (in the sense of *appropriate*, as in modern Macedonian *pri-klad-en*). In that respect, the later concept of *kalokagathia* is a pure periphrasis of the given semantic model contained in the etymology of the word *to kallos* (beauty).